

Fisken op raais

‘50 jaar je neus stoten’

Uitnodiging

50 jaar Lauwersmeer

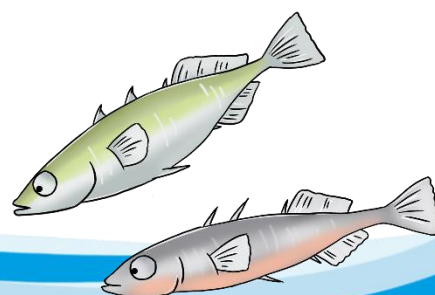
Het Lauwersmeer ligt op de grens van Friesland en Groningen, helemaal bovenin Nederland. Wist je dat het Lauwersmeer het noordelijkst gelegen zoetwatermeer van Nederland is? Het meer is 50 jaar geleden ontstaan. Er is toen een afsluitdijk en een sluis aangelegd voor de veiligheid van de mensen. De kans op overstromingen werd zo veel kleiner. Er veranderde veel. Er was geen eb en vloed meer, zout water werd zoet water, de zeehond verdween en vissen konden niet meer het gebied in of uit zwemmen omdat ze met hun kop tegen de dijk aan botsten. Kortom: De Lauwerszee verdween en werd Lauwersmeer.

Toen 50 jaar geleden koningin Juliana de laatste caisson, een enorme betonnen bak, in de dijk liet zakken was de dijk klaar. Het Lauwersmeergebied was een grote zand, slik en moddervlakte. Als de koningin een glazen bol had gehad, had ze in de toekomst kunnen kijken. Ze had gezien dat het Lauwersmeergebied in 50 jaar is veranderd in een open landschap waar veel verschillende planten groeien en dieren leven. Vooral heel veel vogels eten, rusten en broeden in dit gebied. Het is zelfs aangewezen als een Nationaal Park. Veel mensen kennen dit gebied niet. En dat is jammer, want het is hier prachtig.

Gaan jullie mee op ontdektocht met een gids van De Waddenvereniging/Staatsbosbeheer? We starten op de dijk. Wat zie je daar allemaal? Vervolgens gaan we op zoek naar sporen van vroeger. Hoe hoog was het water tijdens de Kerstvloed van 1717? Liggen er nog zeeschelpen? Welke vissen leven er? Hoe vangt de lepelaar een vis? We eindigen met het spel: 'Ren met je ei en maak de vis blij'.

Veel plezier!

Lutz Jacobi
Directeur Waddenvereniging

Praktische informatie

De ontdekkingstocht '**Fisken op raais - 50 jaar je neus stoten**', is ontwikkeld voor de leerlingen van groep 5 en 6. Het vormt de basis voor deze lesbrief met achtergrondinformatie, lessuggesties en werkbladen. Deze lesbrief dient ter voorbereiding en verwerking in de klas.

Waar is de ontdektocht?

Het startpunt is op de parkeerplaats Wadlopen bij Hoek van de Bant, Bantswei, 9976 VT Anjum, Nederland.

Hoe plan ik een ontdektocht?

U kunt zich online opgeven via IVN.

Hoe lang duurt de ontdektocht?

De ontdektocht duurt ca 2,5 uur. Voor de heen- en terugreis moet u extra tijd inplannen. De Waddengids staat op de afgesproken tijd op u te wachten. Wees ruim op tijd, zodat de ontdektocht op de geplande aanvangstijd kan beginnen.

Wat kost de ontdektocht?

De school betaalt voor de ontdektocht een eigen bijdrage van € 1,- per kind. Er wordt door de Waddenvereniging een rekening gestuurd.

Slecht weer?

De Waddengids kan, als het weer slecht is, de ontdektocht afzeggen. De gids belt in dat geval de avond van te voren met de school.

Wat moet de school regelen?

Vervoer: De school moet zelf vervoer regelen. Voor de chauffeurs is er een informatiebrief gemaakt. Deze is als bijlage 1 toegevoegd.

Begeleiding: De gids neemt de leiding. De leerkracht splitst de leerlingen van te voren in drie groepen. De chauffeurs/begeleiders worden ook bij de groepen ingedeeld en assisteren de gids.

Kleding: Warme kleding die makkelijk zit en vies mag worden. Laarzen of in de zomer watersandalen zijn verplicht en evt. regenkleding.

Meenemen: Het is handig om een fototoestel mee te nemen.

De lucht langs de Waddenkust maakt hongerig. Laat de kinderen eten, drinken en fruit meenemen. De leerkracht kan evt. een thermoskan koffie meenemen voor de volwassenen. (Er is daar geen gelegenheid om koffie te kopen).

Toilet: Er is geen toilet beschikbaar. Zorg dat de leerlingen van te voren naar het toilet zijn geweest. Ook mogen de kinderen wildplassen.

Wat kan de leerkracht van te voren met de leerlingen bespreken?

De brief en de voorbereidende les zijn opgenomen in lessuggestie 1. En de leerkracht kan van te voren drie groepen maken.

Wat kan de leerkracht na de ontdektocht met de kinderen doen?

Er is een aantal lessuggesties in deze lesbrief opgenomen, die specifiek ingaan op de ontdektocht.

Achtergrondinformatie

Ontstaanswijze van het Lauwersmeergebied

Tot 1969 zag het Lauwersmeergebied er net zo uit als de Waddenzee nu. Een landschap van eb en vloed, geulen, slib en zandbanken. Zoutkamp was een vissershaven. Al in 1600 waren er plannen voor het afsluiten van het meer, maar de scheepvaart was een te belangrijke bron van inkomsten in die tijd om dit plan te realiseren.

In de kerstnacht van 24 op 25 december 1717 was er een stormvloed die De Kerstvloed wordt genoemd en grote gevolgen heeft gehad voor de getroffen gebieden aan de Noordzeekust. De Kerstvloed was het gevolg van een noordwesterstorm, die in de kerstnacht het kustgebied van Nederland, Duitsland en Scandinavië trof. In totaal verdronken ca. 14.000 mensen. Het was de laatste grote overstroming in Noord-Nederland. Het water reikte tot de stad Groningen en ook tot onder andere Zwolle, Dokkum, Amsterdam en Haarlem. Veel dorpen, die dicht bij zee lagen, zoals West-Vlieland en dorpen achter de zeedijken in Groningen (zoals Den Andel en Westernieland), werden volledig verwoest. Volgens schattingen verdronken er in de provincie Groningen ruim 2.276 mensen, 11.666 koeien, 3.200 paarden en 21.214 schapen en werden 1.560 huizen verwoest. De reddingsoperatie in Groningen stond onder leiding van Thomas van Seeratt. Om zo'n ramp niet nogmaals te laten gebeuren werd het Dokkumerdiep afgesloten met een sluis. Zo ontstond Dokkumer Nieuwe Zijlen (wat sluis betekent). Het Reitdiep werd bij Zoutkamp in 1877 afgesloten, vanaf nu waren de invloeden van eb en vloed niet meer in de stad Groningen merkbaar.

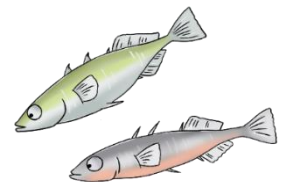
Na de stormvloed van 1953 krijgt het besluit om de Lauwerszee af te sluiten vaste vorm. Een enorme ingreep met grote gevolgen voor de visserij in Zoutkamp. Eb en vloed waren vanaf de daadwerkelijke afsluiting in 1969 verleden tijd. Door deze afsluiting van de zee werd het water langzaam zoet, de zeehonden verloren hun woonplaats en de vissen zwommen letterlijk met hun kop tegen de dam. Op de vroegere zeebodem ontstond een nieuw landschap. In 2003 is het Lauwersmeer aangewezen als Nationaal Park en het heeft sinds oktober 2016 officieel het predicaat Dark Sky Park.

Het Lauwersmeer is onderdeel van het Waddengebied; het mooiste natuurgebied van Nederland. Tijdens de ontdekkingsstocht gaan we op zoek naar elementen uit het verleden.

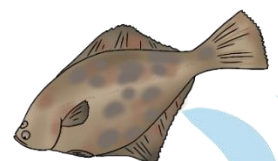
Vismigratie in het Lauwersmeergebied

Vismigratie noem je ook wel vissentrektocht. Vissen moeten vrij van het ene naar het andere gebied kunnen zwemmen om zich voort te planten, om voedsel te vinden of om te overwinteren. Door de aanleg van de afsluitdijk en andere dijken, dammen en stuwen kunnen onder andere de bot, het driedoornige stekelbaarsje en de (glas)aal (paling) niet meer ongestoord van zoet naar zout water, en andersom, trekken. Door hun lage zwemsnelheid is het voor deze vissen bijna onmogelijk om tegen de sterke stroming in te zwemmen.

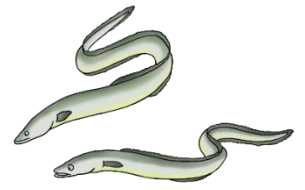
De driedoornige stekelbaars is een klein visje van maximaal 10 cm. Hij groeit op in zee en trekt in het voorjaar het zoete water op om zich voort te planten. In deze periode maakt het mannetje in ondiep water een nest van waterplanten en/of zand op de bodem. Hierin worden door het vrouwtje de eitjes afgezet. De eitjes worden op agressieve wijze door het mannetje bewaakt. Als de jonkies zich buiten het nest wagen, worden ze door het mannetje in zijn bek terug gebracht.

De bot is een platvis. Dankzij de schutkleur kun je 'm vaak amper van de bodem onderscheiden. Platvissen zijn meestal echte zeevissen. De bot is de enige platvis die ook in zoet water kan overleven. De bot legt haar eitjes, wel 400.000 tot 2 miljoen, in de zee op een diepte van 20 tot 50 meter. Na 2 weken komen ze uit. De jonge bot trekt landinwaarts, naar het zoete water. Om daarna weer terug te keren naar zee.

De aal/paling heeft een slangachtige vorm. En begint zijn leven waarschijnlijk in de Sargassozee in de westelijke Atlantische Oceaan. Het kleine larfje begint vervolgens aan een lange reis over de Atlantische Oceaan. Na een tot drie jaar verschijnt het larfje als glasaal aan de Europese kust om vervolgens de binnenwateren in te trekken. De jonge aal blijft in het zoete water, totdat hij klaar is om zich voort te planten. Wanneer de aal weer terug naar zee zwemt, wordt hij een schieraal genoemd.

Doelen van dit project:

Leerlingen vinden antwoorden op de volgende vragen:

- Hoe is het Lauwersmeergebied ontstaan en wat vinden we daarvan terug in het gebied?
 - De schelpen bij Hoek van de Bant zijn meer dan 50 jaar oud en liggen op een schelpenbank die vroeger in de Waddenzee lag.
 - De duindoorn komt normaal gesproken in de duinen voor en is bestand tegen zout en het stuiven van zand.
 - De zomerdijk
 - Het water smaakt zoet en zout aan weerszijden van de dijk
- Is het Lauwersmeer een onderdeel van de Waddenzee?
 - We staan op de afsluitdijk en zien de Waddenzee, de sluizen, Schiermonnikoog, de vogels en het Lauwersmeer.
 - Van te voren hebben we de kaart van het gebied op de praatplaat bekeken.
- Wat is vismigratie in het Lauwersmeergebied?
 - Met een visnet vissen op een driedoornige stekelbaars en het uitvoeren van een spel, met daarin de barrières van de vissen om van zoet naar zout te zwemmen.
 - Door een Klokhuisfilm over het gebied te bekijken

Kerdoelen van dit project:

Lesstof aanvullend voor groep 5 en 6:

- 40: verscheidenheid en eenheid
- 51: heden en verleden en historische bronnen
- 56: cultureel erfgoed

Meer informatie te vinden op:

- www.kerstvloed1717.nl
- www.vriendenvandeblijjevis.nl
- www.np-lauwersmeer.nl
- www.waddenzeeschool.nl
- www.wadfilm.nl
- www.waddenvereniging.nl
- www.wereldwad.nl

Colofon:

De ontdektocht is mogelijk gemaakt door De Waddenvereniging.
De ontdektocht en de lesbrief zijn gemaakt door IVN-Noord.
(Guido Lek, Jörgen de Bruin en Pyke Kroes).
De illustraties zijn van Peter Kienstra.
De foto's zijn gemaakt door Pyke Kroes en Guido Lek

Waddenvereniging

ivn natuur
educatie

Lessuggesties

Lessuggestie 1: Voorbereiding

Materiaal: **werkblad 1 en 2**
powerpoint
Brief - uitnodiging
Werkvorm: klassikaal
Tijdsduur: 30 minuten

Uitvoering:

- De leerkracht bekijkt samen met de klas de uitzending van Klokhuis van 7 maart 2018. Maak vervolgens werkblad 1 met vragen over de uitzending.
- Toon de praatplaat (werkblad 2) en powerpoint op het digibord. Hierop staan de drie genoemde vissoorten. En nog meer dieren die speciaal in zout en zoet water voorkomen. Bespreek de praatplaat.
- Daarna leest de leerkracht de brief voor met de uitnodiging om mee te gaan op de ontdektocht in het Lauwersmeergebied.

Lessuggestie 2: Terugblik op de ontdektocht in het veld

Materiaal: **werkblad 2 en 3**
powerpoint
Werkvorm: klassikaal
Tijd: 20 minuten

Uitvoering:

- Toon de powerpoint en start met foto 1. De praatplaat op het digibord. Aan de hand van de praatplaat wordt bekeken waar de kinderen zijn geweest (werkblad 2).
- Toon vervolgens de rest van de foto's van het gebied. Het is aan te raden om hieraan van te voren uw eigen foto's toe te voegen. Welke foto's hebben ze wel of niet gezien toen ze in het gebied waren? Op werkblad 3 is in een korte tekst achtergrond informatie gegeven bij de foto's.

Lessuggestie 3: De dijken breken

Materiaal: www.kerstvloed1717.nl/verhalen/de-dijken-breken-jeugdboek-van-martine-letterie
werkblad 4
Werkvorm: klassikaal of individueel
Tijd: 45 minuten

Uitvoering:

- Lees het verhaal: De dijken breken! voor of laat de kinderen het verhaal zelf lezen. Het verhaal is geschreven door Martine Letterie voor kinderen van groep 5/6. Door in de huid van de hoofdpersonen te kruipen kunnen zij zich inleven in de historische gebeurtenissen van 300 jaar geleden.
- Daarna vullen de kinderen werkblad 5 in; met de verhaalbespreking.
- Het verhaal brengt historische feiten tot leven; ga met de kinderen in een groepsgesprek na wat de relatie is met het heden:
 - De Kerstvloed 1717 was de grootste natuurramp van Noord Nederland in de afgelopen vier eeuwen. Het herstel van de dijken zou nog jaren duren, maar leidde wel tot een revolutie in de kustverdediging.
 - Welke sporen van deze ramp zijn nog zichtbaar in het landschap? (kolken, oude dijken).
 - Sindsdien hebben we onze dijken versterkt en verhoogd, waardoor de relatie van de Nederlanders met de zee op de achtergrond is geraakt.
 - Klimaatverandering zorgt ervoor dat de zeespiegel gaat stijgen. Wat betekent dit voor de dijken en voor de mensen?

Lessuggestie 4: Vissen

Materiaal: www.stekkie.nl/visbiologie/vissoorten
werkblad 5
Werkvorm: klassikaal of individueel
Tijdsduur: 30 minuten

Uitvoering:

- Bekijk het filmpje van de Waddenvereniging over de vismigratie. Deze is te vinden op de website van de Waddenvereniging.
- Bekijk ook de site met informatie over vissoorten.
- Iedere leerling maakt van de drie genoemde vissen: paling, bot en stekelbaars het vissenpaspoort op werkblad 5.

Vragen bij de Klokhuisuitzending

1. Waarom zwemmen vissen tijdens hun leven naar verschillende gebieden?

.....

2. Als de vissen vanuit de Waddenzee naar zoet water willen zwemmen, stoten ze hun kop tegen de dijk. Hoe komen ze toch aan de andere kant?

Kies het juiste antwoord:

- a. Ze springen over de dijk.
- b. Ze worden door mensen gevangen en over de dijk gezet.
- c. Ze zwemmen door de sluisdeuren als die open staan.
- d. Ze gaan niet van zout naar zoet water.

3. Waarom zijn de dijk en de Cleveringsluizen in het Lauwersmeergebied aangelegd?

.....

4. Wat is vismigratie?

.....

5. Welke hindernissen komen de vissen onderweg allemaal tegen als ze vanuit de Waddenzee via Groningen naar Drenthe willen zwemmen?

.....

6. Wat is het gevolg van de hindernissen voor de vissen?

.....

7. Welke drie belangrijke vissoorten zijn genoemd?

.....

8. Waaruit bestaat een visvriendelijke beek?

.....

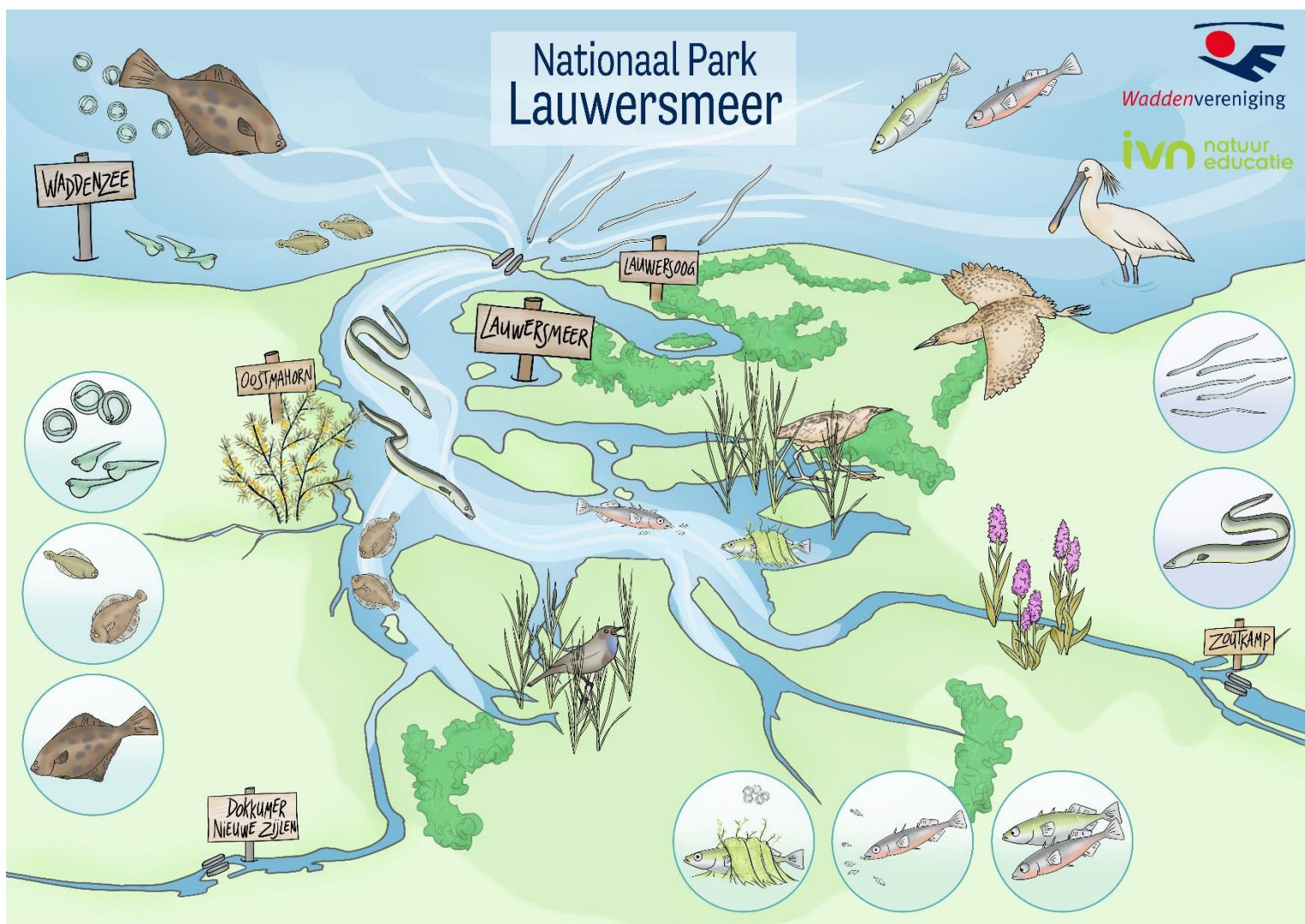
Werkblad 1

Antwoorden:

1. Om zich voort te planten, om voedsel te vinden of om te overwinteren.
2. C
3. Veiligheid voor de mensen
4. Vissen moeten vrij van het ene naar het andere gebied kunnen zwemmen om te groeien en om jonkies te krijgen. Je noemt het ook vissentrektocht.
5. Dammen, gemalen, stuwen of sluizen.
6. Daardoor kunnen de vissen gewond raken of zelfs doodgaan. En dat is niet goed voor de visstand. Of ze kunnen niet in hun voortplantings- of overwinteringsgebied komen.
7. Bot, driedoornige stekelbaars, paling
8. Kronkels, schoon water, vistrap, waterdiertjes, voedsel voor vissen

Werkblad 2

Praatplaat

Werkblad 3

Foto's van het gebied

Foto 1: Start powerpoint

Foto 2: Vismigratie

Vismigratie noem je ook wel vissentrektocht. Vissen moeten vrij van het ene naar het andere gebied kunnen zwemmen om zich voort te planten, om voedsel te vinden of om te overwinteren.

Foto 3: De Zeedijk

Nederland ligt voor een deel onder zeeniveau. Het land wordt beschermd tegen overstrooming door dijken en duinen. Voordat dijken het water tegenhielden leefden mensen met de getijden en met regelmaat met een overstrooming.

Foto 4 en 5: Eb en vloed

Twee maal per dag is het eb en twee maal per dag is het vloed. Bij vloed komt het water opzetten tot hoog water en bij eb zakt het water af tot laag water en zie je de droogvallende delen Waddenzee.

Foto 6: Spuisluizen

Het water in het Lauwersmeer ligt lager dan zeeniveau. Het water van het Lauwersmeer kan pas door de spuisluizen naar zee stromen als het voldoende eb is.

Zie je de spuisluizen liggen? Kijk ook eens of je een oude zeedijk in het zuiden van het Lauwersmeer kunt zien (met verrekijker/telescoop).

Foto 7: De Wadbodem

Veel bodemdieren eten plankton, andere leven van de resten van dode zeebewoners. Ze hebben allerlei methodes ontwikkeld om aan hun voedsel te komen. Filtreerders zeven voedseldeeltjes uit het water. Zo steken zandkokerwormen tentakels uit hun koker. Op die tentakels zit een kleverige stof waar de voedseldeeltjes aan vast blijven plakken. Mosselen en oesters gebruiken hun kieuwen als zeef. Daar zitten trilharen op. Het voedsel wordt met die trilhaartjes naar de mond vervoerd. Nonnetjes doen het met een stofzuigertje. Hun instroombuisje is een lang en beweeglijk slurfje, waarmee ze algen en andere eetbare zaken van het bodemoppervlak opzuigen. Wadpieren eten al gravende de wadprut op. Alles wat eetbaar is wordt verteerd, de rest van de prut wordt weer uitgepoept. Die poep ziet eruit als een hoopje spaghetti.

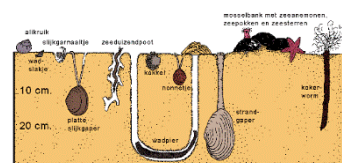

Foto 8: De veerboot

Voordat 1969 de Lauwerszee werd afgesloten met een dijk vertrok de boot naar Schiermonnikoog vanaf Zoutkamp via Oostmahorn. Vandaag de dag vertrekt de veerboot vanuit Lauwersoog.

Foto 9: Kerstvloed 1717

Tijdens de storm in de kerstnacht van 1717 braken de dijken en liep het water het land binnen. Er verdronken meer dan 2.000 mensen, maar ook vele schapen, koeien en paarden. Het water stond hier op 4,45 m + N.A.P. Gelukkig werden de dijken steviger gemaakt en werd de afsluitdijk aangelegd, want in 2006 stond het water nog hoger: 4,83 + N.A.P. De dijken bleken sterk genoeg om het water te keren.

NAP = We hebben met elkaar afgesproken dat de hoogte van het water bij vloed in de zomer in Amsterdam het nulpunt is. Dit is 0 Normaal Amsterdams Peil (NAP). We noemen dit zeeniveau. Wil je weten hoe hoog het water ergens anders staat dan kun je dat zien aan het getal voor NAP.

Foto 10 en 11: Lepelaar

De lepelaar is een bijzondere vogel, die vanuit West Afrika 4.300 kilometer vliegt om te broeden op de Waddeneilanden. Een lepelaar heeft een hele gevoelige snavel. Dit is een lepel waarmee hij diertjes uit het water kan scheppen. Vooral stekelbaarsjes zijn zijn lievelingseten.

Foto 12 en 13: Stekelbaarsjes vangen

Stekelbaarsjes ken je misschien uit de sloot. Het zijn kleine visjes met stekels op hun rug. Maar weinig mensen weten dat stekelbaarsjes als ze groot zijn, graag op avontuur gaan. Met groot bedoel ik volwassen, want meer dan 10 cm lang worden ze niet. De stekelbaarsjes volgen hun drang naar vrijheid,...om naar zee te gaan. Vanuit de slootjes rond het Lauwersmeer trekken zij samen door de sluis naar zee. Eenmaal in het zoute water verkennen zij de kusten tot aan Denemarken. De groep komt ook weer terug. Dan liggen zij voor de sluis te wachten tot zij naar binnen kunnen het zoete Lauwersmeer weer in. Waarom ze dat doen? Omdat zij hun eitjes graag afzetten in kleine zoetwater slootjes

Foto 14 en 15: Schelpen en duindoorn

In de Lauwerszee kwamen rivieren samen en stroomden in zee. Een plek waar zoet water van het land stroomt naar de zee. En een plek waar bij hoog water zout water naar het land stroomt in de rivier. Totdat de afsluitdijk werd gebouwd en er geen eb en vloed meer was in het gebied en het water zoet werd. Vanaf dat moment veranderde het gebied en werd het Lauwersmeer genoemd. In het gebied kun je nog wel zien dat dit vroeger de zee is geweest. Je ziet dit omdat je schelpen kunt vinden en je nog een duindoorn kunt vinden. Deze komt alleen in de duinen voor. Maar dus ook hier in het Lauwersmeergebied.

Foto 16: Zandplaat

Ongeveer 8.000 jaar geleden begon de Noordzee vol te stromen met smeltwater van de laatste ijstijd en duwde zand naar de kust. Zo ontstonden zandplaten en tussen de zandplaten bewoog het water op eb en vloed.

Werkblad 4

Verhaalbespreking

De **titel** van het verhaal is:

De **schrijver** is:

De **tekenaar (illustrator)** is:

De **hoofdpersoon** (of **hoofdpersonen**) is (of zijn):

.....
.....

Geef een **beschrijving** van de hoofdpersoon of hoofdpersonen.

.....
.....

Wat voor **soort verhaal** is het?

.....
.....

Waar en **wanneer** speelt het verhaal zich af?

.....
.....

Wat is de **belangrijkste gebeurtenis**?

.....
.....

Wat vond je van het verhaal:

.....

.....

.....

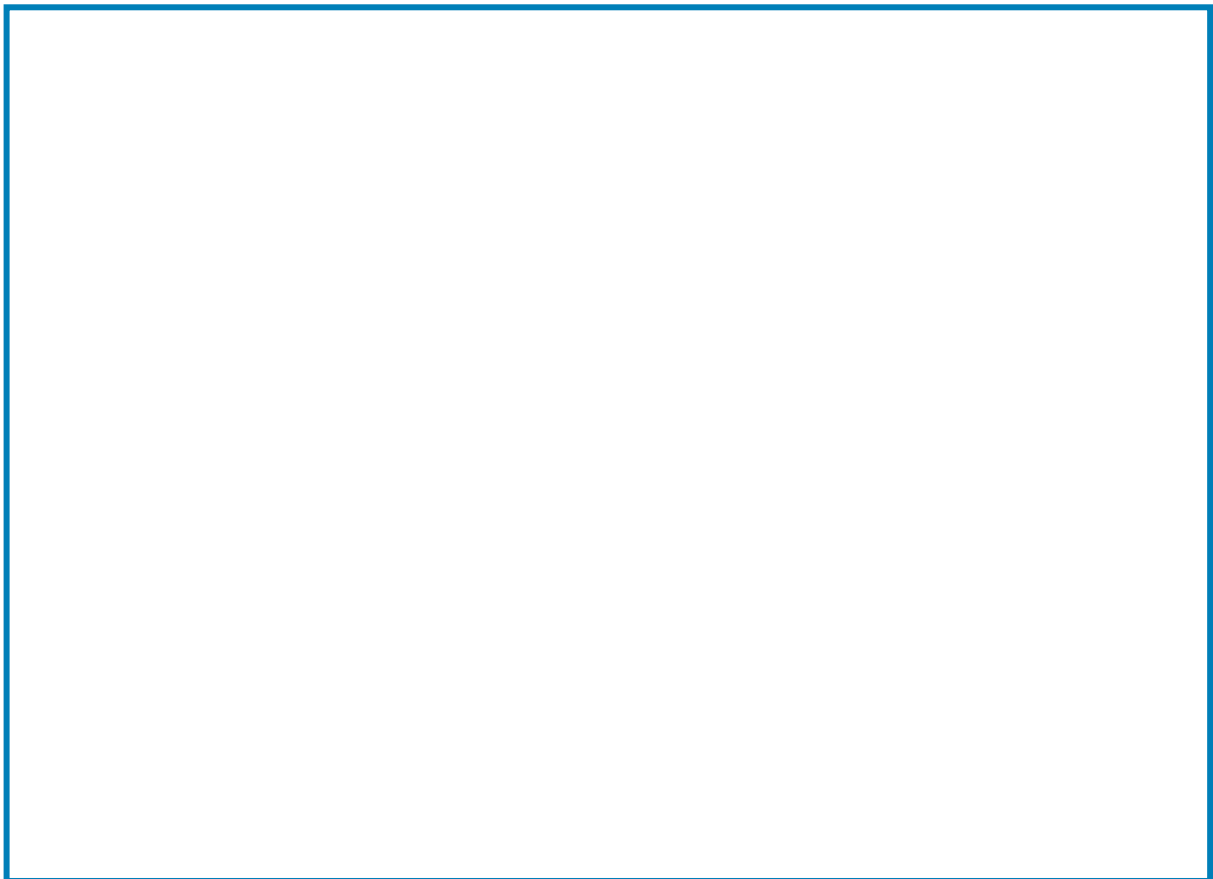
.....

.....

.....

.....

Maak zelf een **mooie illustratie** bij het verhaal:

Werkblad 5

Vissenpaspoort

Nederlandse naam: **Paling**
Waar leeft de vis:
Vissentrek: ja/ nee
Voedsel:
Lengte:
Leeftijd:
Komt de vis voor in
Lauwersmeergebied: ja/nee
Weetje:
.....

Nederlandse naam: **Bot**
Waar leeft de vis:
Vissentrek: ja/ nee
Voedsel:
Lengte:
Leeftijd:
Komt de vis voor in
Lauwersmeergebied: ja/nee
Weetje:
.....

Nederlandse naam: **Stekelbaarsje**
Waar leeft de vis:
Vissentrek: ja/ nee
Voedsel:
Lengte:
Leeftijd:
Komt de vis voor in
Lauwersmeergebied: ja/nee
Weetje:
.....

Informatie voor chauffeurs en begeleiders

Op . . - . . - gaat u als chauffeur en/of begeleider met groep . . op ontdektocht in het Lauwersmeergebied. We vertrekken om uur vanaf school. En zijn om uur weer terug. Het programma in het veld duurt ongeveer 2,5 uur. Dit is zonder reistijd.

De focus tijdens deze ontdektocht ligt op de onstaanswijze van het Lauwersmeer en de gevolgen van het afsluiten met een dijk voor de vissen en de vismigratie van zoet naar zout water.

Er is één Waddengids die de leiding heeft. De kinderen worden van te voren verdeeld in 3 groepen en doen met die groep verschillende opdrachten. Bij iedere groep worden één of meerdere begeleiders ingedeeld. U wordt ook bij een groep ingedeeld.

Tips

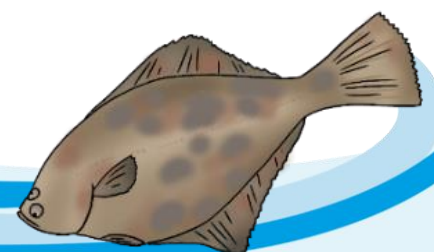
- Eén van de begeleiders leest de opdracht voor. U hoeft het niet letterlijk voor te lezen, in eigen woorden vertellen kan ook.
- Laat de kinderen meedenken hoe je een opdracht het best kunt doen. Je kunt vragen stellen over de opdracht. Neem het werk en het geven van antwoorden niet van de leerlingen over.
- Deel daarna pas de materialen uit.

Praktisch

- Trek kleren aan die vies mogen worden. Bij voorkeur laarzen en met slecht weer ook een regenjas.
- Neem een aantal vuilniszakken mee, waar kinderen op kunnen zitten of om vieze laarzen in te stoppen.
- Er is geen wc aanwezig. 'Wildplassen' is toegestaan.
- Laat u zelf en uw kind na het bezoek nakijken op teken. Heeft u een teek, dan moet de teek zo snel mogelijk verwijderd worden (zie bv. <http://nhg.artsennet.nl>, patiëntenbrief 'Tekendeet').

Locatie

Bantswei, 9976 VT Anjum, Nederland, parkeerplaats.

Informatie voor ouders en leerlingen

Op gaat groep . . op ontdektocht in het Lauwersmeergebied. We vertrekken om uur vanaf school. En zijn om uur weer terug. Het programma in het veld duurt ongeveer 2,5 uur. Dit is zonder reistijd.

De kinderen leren tijdens deze ontdektocht hoe het Lauwersmeer is ontstaan en wat de gevolgen zijn van het afsluiten met een dijk voor de vissen en de vismigratie van zoet naar zout water en vice versa.

We willen graag dat de kinderen goed voorbereid zijn. Daarom een paar praktische tips.

- Het is verstandig warme kleding aan te hebben die vies mag worden en die makkelijk zit.
- Bij voorkeur een lange broek in verband met mogelijke aanwezigheid van teken.
- Laarzen en bij mooi weer waterschoenen en bij regen, regenkleding.
- De lucht langs de Waddenkust maakt hongerig. Geef uw kind(eren) extra eten, drinken en/of fruit mee.

Controleer uw kind na afloop van de activiteit op teken. Teken kunnen ziekten overdragen, zoals de ziekte van Lyme. Als de teek korter dan 24 uur op de huid is, is de kans op besmetting klein.

Een tekenbeet kan overal op het lichaam voorkomen, vooral op warme vochtige plekken zoals de oksels, de liezen, de knieholtes en de bilspleet; bij kinderen vaak ook op het hoofd, achter de haargrens en achter de oren.

Is het kind gebeten door een teek? De teek moet zo snel mogelijk verwijderd worden. Op het NHG artsennet staat een patiëntenbrief www.nhg.artsennet.nl, patiëntenbrief 'Tekendeet' met informatie hoe je een teek kunt verwijderen en met achtergrondinformatie.

